

YTTRANDE

Stockholm 2016-03-12

Till
Kulturdepartementet
103 33 Stockholm
ku.remissvar@regeringskansliet.se

Remiss: Gestaltad livsmiljö/SOU 2015:88

(Ert Dnr: Ku2015/02481/KL)

Arkus är en stiftelse för praktiska forskning och utveckling inom arkitektur och samhällsbyggnad. Verksamheten startade 1986 av föregångarna till det som i dag är Sveriges Arkitekter och Svenska Teknik & Designföretagen. Sedan dess har ett hundratal titlar producerats inom det fält som utredningen Gestaltad livsmiljö benämner "helhet" och "gestaltad livsmiljö". Många studier har samfinansierats med andra aktörer, bland annat statliga forskningsfinansiärer. I dagsläget står 45 medlemmar för den huvudsakliga finansieringen; 42 företag, 1 kommun och 2 statliga myndigheter. För information se www.arkus.se.

Under veckan som gick har det framkommit att Arbetsförmedlingen satsat 100 miljoner sek på en ny hemsida. Enligt uppgift i media har beställningen stoppats för att man "underskattat de tekniska utmaningarna". Det blir därmed ingen ny hemsida och 100 milj har slösats bort. Det inte svårt att se att resurserna hos Arbetsförmedlingen hade kunnat tas till vara på ett mycket bättre sätt, om upphandlingsprocessen hade skett med medvetenhet om upphandlingens karaktär och beställarkunnighet inom webbdesign. Händelsen har en direkt koppling till okunskap om design.

Det som skett på Arbetsförmedlingen är en händelse av många, på nationell och lokal nivå, och en direkt påminnelse om att arkitektur, form och design är kompetensområden som måste tas på allvar. Politiker och offentliga myndigheter måste ha förmåga att formulera målsättningar för miljöer, inriktade

på långsiktig hållbarhet. De måste ha medvetenhet och kunnighet om resurser och om vad som krävs för att omvandla dessa till miljöer – fysiska såväl som digitala.

I vårt svar använder vi ibland förkortningarna afd för arkitektur, form och design, samt GI för Gestaltad livsmiljö. Per-Anders Johansson, SFV, företräder Sveriges arkitekter i Arkus styrelse. Med anledning av jäv har han inte deltagit i vår syn på ny myndighet och tankarna kring Samverkansforum.

Här nedan finns en sammanfattning av vårt yttrande. Därpå följer våra kommentarer till utredningen Gestaltad livsmiljö, sorterade i betänkandets kapitelordning. Utvecklade reaktioner på utredningens förslag återfinns allra sist.

Sammanfattning av Arkus reaktion på utredningens förslag

- Vi ifrågasätter ett inrättande av en ny myndighet. Vi ser istället ett förstärkt Samverkansforum med eget kansli som kan ta rollen som kunskapsbärande och kunskapsutvecklande expertgrupp inom arkitektur, form och design, och agera röst för statliga beställare. Boverket, Energimyndigheten, Naturvårdsverket, Konstrådet, Länsstyrelserna, Upphandlingsmyndigheten, ArkDes och Business Sweden bör finnas knutna till gruppen. Eventuellt bör extra finansiering tillföras myndigheterna för denna särskilda funktion.
- Vi rekommenderar att ArkDes fortsätter att sprida kunskap till allmänheten med bibehållet uppdrag. Kompetensen hos ArkDes behöver förstärkas både vad det gäller kärnområdena, samt vad gäller beställarfunktioner för komplexa utställningar som inte enbart innebär uppvisande av artefakter. Någon form av plan eller incitament bör skapas för samarbete med andra museer när det gäller att fylla de stora salarna med utställningar som håller hög relevans i ett samhällsperspektiv. Detta skulle kunna ske med hjälp av den nya museimyndighet som utredningen Ny Museipolitik (SOU 2015:89) föreslår.
- Angående det offentliga och insatser; planering och byggnation sker i huvudsak i kommuner. Många initiativ har tagits för att öka kunskap och förbättra processer i syfte att uppnå bättre resultat i kommunal planering och kommunalt byggande. Vi ser inte att en ny statlig myndighet ökar chanserna till förbättringar på området. Däremot ser vi att ett löpande, enträget arbete som stimulerar till kunskapsutveckling och samverkan mellan statliga myndigheter, kommuner och regioner bör bedrivas. Särskilda insatser för detta bör planeras och utvärderas löpande och kan inte lösas ut ”på ett bräde”. Den nuvarande plattformen för hållbar stadsutveckling hos Boverket där flera myndigheter ingår, bör omformas till att gälla planering och byggande i stort, stärkas och fungera som motor för insatser. SKL och Länsstyrelserna bör ingå i plattformen. Former för

aktivare samverkan med näringslivets företrädare (arkitekter, byggare och förvaltare m fl) behöver skapas.

- Frågor om LOU: Vi instämmer med utredningen om att offentlig upphandling är ett centralt tema och vi stödjer utredningens övergripande bedömningar gällande insatser som främjar samverkan mellan myndigheter och ökad kunskap för att uppnå bra kvalitet i upphandlingar – statligt, kommunalt och inom landstingen. Forum för möten mellan inköpare och leverantörer bör dock ske på initiativ av marknaden inte av staten.
- Angående forskning/utveckling: Utredningen har missat den praktiska kunskapsutvecklingen (Arkus huvuduppgift), som har stora brister idag och som därför behöver stärkas. Behoven behöver kartläggas. Arkitekter och designer behöver medverka mer aktivt vid systematiskt forskningsarbete. Förutsättningarna för samling av samtliga aktörer inom samhällsbyggandet, i syfte att gemensamt få fram bättre, helhetsinriktade resultat, behöver fortsätta stärkas. Gapet mellan teori och praktik behöver överbryggas genom aktiva insatser för att skapa samverkan mellan forskare och praktiker, inte minst när det gäller de för slutresultatet viktiga tidiga skeden av planering och projektering. Praktiska deltagarorienterad aktionsforskning där planering och design används som instrument för att generera ny kunskap behöver förstärkas för att komplettera kartläggningar och analyser. Offentlig finansiering av samhällsbyggnadsforskning kan fortfarande öka i förhållande till andra forskningsområden. Statliga forskningsfinansiärers utlysningar behöver fortsätta utvecklas och resultaten av forskningen utvärderas. Vidare behövs fler utlysningar som omfattar helheter – just det område som rör arkitektur, form och design. Det bör ligga i statens intresse att branscherna axlar företagsgemensamma initiativ för kunskapsutveckling inom sina kärnområden. IQ Samhällsbyggnad har en viktig roll att samla och nå ut till aktörer med frågor som rör forskning och innovation, samt att föra en löpande dialog med regeringen – se till att denna funktion bibehålls.
- Vi ifrågasätter funktionen Riks- eller statsarkitekt, men tror att ett förstärkt Samverkansforum, tydligt sanktionerat av regeringen kan bära den roll som utredningen ser hos den föreslagna Riksarkitekten. Vi ser hur stadsarkitekter på kommunal nivå idag reduceras till att vara galjonsfigurer utan makt. Funktionen kan snarare ha kontraproduktiv verkan i dagsläget. Det viktiga är att den statliga beställarrollen stärks och att huvudmän och ledningar för statliga myndigheter som bygger, förvaltar och upphandlar får hög medvetenhet och kunnande om kvalitet och prisvärdhet i resultaten. Vidare behöver kompetens inom arkitektur, form och design öka hos samtliga huvudmän och myndigheter, vars verksamhet på andra sätt berör dessa områden – exempelvis arbete med underlag till lagförslag, utbildning/forskning, export och tillsyn av kommuner.

- Frågan om en fond för utlysningar, likt Realdanea, är naturligtvis attraktiv, Om ett sådant initiativ inte tas av en enskild, altruistisk, privat aktör så kan det möjligen tas av staten och samhällsbyggnadsbranscherna gemensamt, under förutsättning att fonden kan agera transparent, fritt från enskilda ägarintressen och med samhällsnyttan som mål i första hand. Ägarfrågan är central och svår att lösa ut.
- När det gäller ytterligare frågor som tas upp i betänkandet refererar vi till våra kommentarer nedan – vi har så långt det varit möjligt försökt att fånga de punkter som vi anser vara viktigast i detta komplexa område.

Kap 2.4 Analys av Framtidsformer

Vi saknar närmare redogörelse för hur målen i Framtidsformer tagits om hand. Med referens till inledande exempel om Arbetsförmedlingens upphandling hade vi gärna sett närbilder av ett antal fall, som tydligt visar varför medvetenhet om arkitektur, form och design är av stor vikt.

Vi håller med om analysen av förändringar i samhället som inte omfattas av Framtidsformer; globalisering, migration, och klimathot. Vi vill lägga till digitalisering, som bland annat får stor betydelse för kontakter mellan medborgare och offentliga myndigheter.

Sammantaget ökar förändringarna i samhället trycket på alla aktörers förmåga att hitta långsiktigt hållbara lösningar. Arkitektur, form och design är både mål och medel och ska inte ses som arkitekters och designers angelägenhet enbart. Att hitta smarta och resurseffektiva lösningar angår hela samhället och myndigheter bör gå i bräschen för en klok utveckling.

Kap 3 Språket och begreppen

Språk och begrepp byggs genom människors löpande och aktiva bearbetning av ett område, på olika nivåer. I media, hos beställare och leverantörer, i politiken, inom akademien och mellan ”vanliga människor”.

Arkitektur, form och design har i vår tid hamnat i ett läge som, paradoxalt nog, innebär dels ett förytligande och status-inriktat synsätt i det allmänna medieutrymmet och i politiken, dels en branschintern isolering hos arkitekter och designers. Denna paradox är både orsak och verkan till låsningar som uppstår när det gäller samlad förmåga att skapa bra miljöer.

Språket, som ett nödvändigt verktyg för förståelse och utveckling av dessa konkreta områden, är därmed mycket riktigt – som utredningen uppmärksammar – ett särskilt tema, i syfte att komma ur dessa låsningar.

Vi tror att ökad kunskap om arkitektur, form och design hos

beställande och styrande myndigheter om dessa områdens karaktär förmodligen kommer att vidga språket på ett naturligt sätt. Det är alltså insatser för ökad kunskap kopplad till verklig planering, projektering, upphandling och byggnation som bör vara fokus, vad gäller den språkliga hanteringen av arkitektur, form och design.

Kap 4 Perspektivet gestaltad livsmiljö och utmaningar för området

Till sitt innehåll är begreppet och perspektivet gestaltad livsmiljö helt relevant. Ordet ”gestaltad” är dock branschinternt och kan upplevas tillkrånglat varför risken blir att det skjuter över målet.

Det är viktigt att se bortom krångliga begrepp. Andemeningen är ju att det handlar om att arkitektur, form och design innebär att lösa problem och att skapa en fysisk och digital verklighet som så långt det är möjligt stödjer individers liv och samhällsliv, i stort och smått.

Samtliga yrkesgrupper och offentliga myndigheter inom samhällsbyggnadssektorn är ansvariga för arkitekturen och de konstruerade, färdiga resultaten. Arkitekter och designer har ett slags nyckelroll att tolka beställares behov och omvandla dessa till form, men de är långt ifrån ensamma om att forma idéer och ta dessa till färdigt resultat. Här kan man jämföra med en process för att få fram film. Många yrkesgrupper, kompetenser och mottagare spelar roller i en process som bland annat innehåller både teknik, konstnärligt uttryck och komplex finansiering, samt resultat vars kvaliteter omfattar så mycket mer än mätbara kriterier. Att reducera arkitektur, form och design till mätbara kriterier bidrar till torftiga miljöer och brister i resurshantering – det är i mångt och mycket där vi befinner oss idag, och det är därför en kraftfull och kunnig politik om arkitektur, form och design behövs.

Perspektivet och innehållet i gestaltad livsmiljö är viktigt för att introducera en förståelse för vad arkitektur, form och design är och vilka roller dessa bör spela i ett samhällsbygge. Men själva orden ”Gestaltad livsmiljö” behöver förmodligen bytas ut, för att innehållet i budskapet inte ska gå förlorat.

Kap 4.2 Identifierade utmaningar

Vi instämmer helt med formuleringen i första stycket: ”... arkitektur form och design i samverkan med andra kunskapsområden kan bidra till att förstå och möta samhällets stora utmaningar.” Vi instämmer också i analysen av utmaningar.

Vi saknar raka skrivningar om ekonomiska förutsättningar och maktförhållanden. De lagar som finns idag är till för att skydda natur, kulturmiljöer och människor. Att låsningar uppstår beror inte på de skyddande lagarna utan på olika aktörers bristande förmåga att staka ut och tillsammans uppnå gemensamma mål. Om bostadskrisen ska lösas behöver aktörers

egenintressen, som har en spärrande effekt för möjligheter att tillskapa bostäder och bra livsmiljöer, läggas i dagen och diskuteras/förhandlas öppet, kunnigt och generöst av politiken. Vidare behöver offentliga myndigheter och offentligt ägda bolag agera mycket starkare i sin beställande roll som företrädare för gemensamma samhällsintressen.

Kap 5 Lärdomar från andra länder

Planering och byggande är starkt kopplat till lokal kultur. Det hindrar inte att inspiration kan inhämtas från andra platser men det bör ske med en öppen och kritisk blick, för att hitta rätt bland förebilder. Vi har reflektioner om två exempel som utredningen lyfter fram:

- Realdanea (Danmark): Föreningen uppstått ”som et biprodukt af fusionen mellem Danske Bank og Realkredit Danmark i år 2000”. Det är alltså privata pengar som ligger till grund för Realdanea – inte offentliga medel. Se vidare våra reflektioner om utredningens förslag.
- Rijksbouwmeester (Nederländerna): En statlig funktion måste ses med utgångspunkt i en förståelse för landets statliga struktur, som helhet. Strukturen har en kulturell kontext – som svarar mot en nations historiska förutsättningar och samtida behov. Vi är inte övertygade att en enskild funktion som Rijksbouwmeester är överförbar till svenska förhållanden. Se vidare våra reflektioner om utredningens förslag.

Vad som framkommer vid utredningens jämförelser med arkitektur-, form- och designpolitik i andra länder är att politiken ofta sorterar under kulturpolitiken. Det framkommer inte huruvida afd-politiken verkligen griper in i och är en integrerad del av exempelvis kommunernas arbete, eller landets export. Den frågan är den allra viktigaste, och måste vara själva målet för att över huvud taget ha en afd-politik.

Kap 6 Nya mål för arkitektur-, form- och designpolitiken

Utredningen kopplar målen för arkitektur-, form och design-politiken på ett lovvärt sätt till:

- kulturpolitiska mål
- miljömål
- folkhälsomål
- mål för integrations- och jämställdhetsmål
- kulturmiljö
- samhällsplanering, bostadsförsörjning, och byggande samt mål för konsumentpolitik
- regional tillväxt

- areella näringar, landsbygd och livsmedel

Det som saknas i listningen, ställt i relation till arkitektur, form och design är demokratimål. *2014 års Demokratiutredning – Delaktighet och jämlikt inflytande*, lämnade sitt betänkande i januari 2016. Utredningsarbetet har pågått parallellt med *Gestaltad livsmiljö*. Vi citerar ur Demokratiutredningens sammanfattning i SOU 2016:5, sid 22: ”En demokrati som inte förmår skapa trygghet, rimliga levnadsförhållanden och garantera medborgarnas fri- och rättigheter blir skör och utsatt. (.....) De tendenser till elitisering av svensk politik som märks i urvalet av förtroendevalda och i partiernas krympning bör bekämpas. Broarna in i politiken bör bli fler och bredare. Fler måste få forma framtiden!”

Medborgares möjligheter att bo och leva tryggt och att kunna delta i, och påverka samhällslivet är en grundläggande förutsättning i en modern demokrati. Här spelar arkitektur, form och design centrala roller.

De nya mål som utredningen föreslår har degraderats till främjandemål och har tappat mycket av den stringens som de tidigare målen hade. Två av de föreslagna målen innebär en oklar konflikt:

- ett inkluderande och demokratiskt samhälle med tillgång till goda livsmiljöer, såväl enskilda som gemensamma
- en bred och tvärssektoriell kunskapsutveckling inom utbildning samt för utövare och aktörer inom området gestaltad livsmiljö

Konflikten, menar vi, ligger i att upprätthållandet av en demokrati kräver löpande folkbildningsinsatser. Varje medborgare bör ha kunskaper om hur miljöer kommer till och hur resultaten fungerar, för att ha möjlighet att påverka. Att då begränsa kunskapsutveckling inom afd till utbildningar och till yrkesutövande aktörer utgör därmed ett hot mot demokratin.

Just när det gäller uppbyggnad och förmedling av kunskap finns en komplex bild som behöver ett tydliggörande. I kunskapsutvecklingen finns potential för samhällsutveckling – både hos den breda allmänheten och hos nyckelaktörer, med skilda ansvarsroller och kunskapsbehov, inom samhällsbyggandet. Behoven av kunskapsutveckling på fältet behöver kartläggas, liksom finansieringsstrukturer för att få kunskap att produceras och spridas till de sammanhang där den behövs. Se stycket om kunskap, kompetens och samverkan, nedan.

Generellt anser vi att främjandemålen som föreslås i utredningen innehåller viktiga och grundläggande perspektiv, men är så öppna att de riskerar att tappas på konkret innehåll. Detta mot bakgrund av att oklarhet råder idag inom politiken och hos myndigheter, kring vad arkitektur, form och design är och ska göra. Politiken behöver så att säga flyttas en bra bit, attitydsmässigt, i sin förståelse för kvaliteter i miljöer och hur dessa kvaliteter arbetas fram, innan den här typen av öppna mål kan fungera på ett bra sätt. Vi menar att målens effekter i första hand är avhängiga av kunnande, målsättningar och attityder hos myndigheter och dessas huvudmän, samt av myndighetsstrukturer. Vi ser vikten av formulerade målsättningar, och rekommenderar att utredningens förslag till

främjandemål kompletteras med konkreta mål som syftar till att kompetensen inom områdena arkitektur, form och design ökar hos statliga myndigheter som bygger, upphandlar och förvaltar. Vidare bör konkreta mål omfatta verksamheter inom myndigheter som arbetar med underlag till lagförslag, utbildning, forskning och export kopplat områdena arkitektur, form och design,

Kap 7 Myndigheten för gestaltad livsmiljö

Vi undrar varför förslaget om en ny myndighet kommer före en genomgång av den nuvarande myndighets/insats-strukturen som omfattar arkitektur, form och design, i betänkandet. Vid en utveckling av politik för arkitektur, form och design, hade vi gärna sett att analysen av befintligt tillstånd kom först, för att sedan följas av förslag om vad som behöver ändras.

En ingående analys av ArkDes uppdrag och verksamhet görs inte. Analysen för ArkDes återfinns inte tillsammans med den samlade genomgången av det offentliga insatser inom arkitektur, form och design. Varför? Inte heller förs resonemang om vikten av medborgares möjlighet att bilda sig inom området arkitektur, form och design. Här vill vi tillföra att verksamheten vid ArkDes (tidigare Arkitekturmuseet) som helhet, inte har fungerat helt bra under hela den tid som verksamheten funnits i lokalerna jämte Moderna museet. Vad det berott på är en fråga som bör ställas och besvaras innan man föreslår en ny myndighet. Här är huvudmannen inte utan ansvar – attityder och beredskap att omfatta området arkitektur, form och design hos den politiska ledningen för kulturdepartementet bör inkluderas i en analys.

Vi ser att ArkDes äntligen har fått energi att kunna fungera på ett sätt som gagnar den breda allmänheten. En kompetensförstärkning behöver tillföras, och de stora utställningsrummen skulle må väl av att fyllas med utställningar som innebär ett samarbete med andra museer. Vilket vi inte ser som ett hinder, eftersom arkitektur, form och design bör kopplas till alla samhällsområden.

Vi tolkar att utredningen föreslår en ny myndighet som är en kombination av tankesmedja och tillsynsmyndighet för politiken på området, och som kan bistå regeringskansliet med expertis. Denna myndighet förväntas samverka med andra myndigheter som har konkret ansvar på området – exempelvis Boverket. Funktionerna som vi nämner ovan behövs, men två grundläggande frågor vi ställer oss är:

- När man identifierat att samverka mellan olika aktörer är något som i många sammanhang inom samhällsbyggandet har svårt att fungera, hur tänker man sig att en ny myndighet ska samverka med befintliga myndigheter?
- Om man från statligt håll på allvar vill integrera arkitektur, form och design där beställning/utförande av miljöer sker – är det då en enskild myndighet som är bäst skickad att utverka denna vilja? Eller bör man vara mer specifik och special-sy lösningar för befintliga sammanhang, där olika former av konkreta stöd behövs och kan göra nytta?

Kap 8 Det offentliga och insatser inom arkitektur, form och design

Kap 8.3 och 8.4 är en bra översikt av statliga myndigheter och bolag inom området, samt kommuner, landsting och regioner. Planering och byggnation sker i huvudsak i kommuner. Många initiativ har tagits för att öka kunskap och förbättra processer i syfte att uppnå bättre resultat i kommunal planering och kommunalt byggande. Vi ser inte att en ny myndighet ökar chanserna till förbättringar på området. Däremot ser vi att ett löpande, enträget arbete som stimulerar till kunskapsutveckling och samverkan mellan statliga myndigheter, kommuner och regioner bör bedrivas. Särskilda insatser för detta bör planeras och utvärderas löpande och kan inte lösas ut ”på ett bräde”. Den nuvarande plattformen för hållbar stadsutveckling hos Boverket, bör omformas till att gälla planering i stort, stärkas och fungera som motor för insatser. SKL och Länsstyrelserna bör ingå i plattformen.

Kapitel 9 Höjd kompetensnivå inom offentlig upphandling

Tillämpning av regelverken i LOU är ett nyckelområde för hur bra eller dåliga slutliga resultat blir – dvs de fysiska och digitala miljöer som människor ska leva i och med. Kunskapen om afd, samt den språkliga förmågan att formulera sig kring dessa områden är bärande och nödvändig för lyckade upphandlingar. Vi upprepar: Att reducera arkitektur, form och design till mätbara kriterier bidrar till torftiga miljöer och slöseri med resurser – det är i mångt och mycket där vi befinner oss idag, och det är därför en kraftfull och kunnig politik om arkitektur, form och design behövs.

Oavsett upphandlingsform löper offentliga myndigheters bristande språkliga förmåga att hantera kvalitetskriterier som en röd tråd genom problemformuleringarna i betänkandet. Vårt inledande exempel med Arbetsförmedlingens upphandling av ny hemsida handlar om detta.

Sammantaget är Gestaltad livsmiljö-utredningen tydlig kring problem och behov av ökad kunskap och förmåga vad gäller helhetstänk och strategi kring målsättningar, vid tillämpning av LOU. Vi instämmer i sammanfattningen på sid 196 och anser att insatser för ökad kvalitet och höjd kompetens i offentlig upphandling är av stor vikt. Syftet bör vara att uppnå medveten strävan mot ändamålsenlig kvalitet till rätt pris.

Vi stödjer utredningens övergripande bedömningar gällande insatser som främjar samverkan mellan myndigheter och ökad kunskap för att uppnå bra kvalitet i upphandlingar – statligt, kommunalt och inom landstingen.

Forskning/kunskapsutveckling inom offentlig upphandling bör ske nära de sammanhang där upphandlingar sker i praktiken. Offentlig upphandling är ett särskilt juridiskt område, som i kunskapsutvecklingshänseende bör finnas i en

större kontext av kunskapsutveckling inom samhällsutformning. De viktiga utvecklingsfrågorna inom offentlig upphandling bör alltså kopplas till innehållet i kap 10 – kunskap, kompetens och samverkan.

Forum för möten mellan inköpare och leverantörer bör ske på initiativ av marknaden inte av staten.

Kap 10 Kunskap, kompetens och samverkan

Utredningen lyfter fram allmänhetens behov av kunskap och delaktighet vid planering och förvaltning av miljöer. Särskilt fokuseras barns och ungas behov – och då kopplat till arkitektur, form och design som skolämne, samt skolans miljöer.

Vi menar att ArkDes verksamhet är en naturlig plats att möta allmänheten. Att arkitektur, form och design finns med inom ramen för teknik, humaniora och samhällsvetenskapsämnena i skolan, samt inom ämnena bild- och slöjd, ser vi som en viktig uppgift för utbildningsdepartementet att inpassa i läroplanerna. Skolverket bör stödja med kurser och fortbildningar. Allt börjar med barnen.

Utredningen har missat den praktiktäna kunskapsutvecklingen, som har stora brister idag och därför behöver stärkas. De viktigaste nycklarna för samhällets utveckling finns inom processområdet kunskap, attityder, kommunikation, samverkan, målformuleringar och problemanalyser, i nära koppling till praktiken. Nivån på vilja, och på språklig och kommunikativ förmåga ligger till grund för hur väl eller illa dessa processer fungerar.

När det gäller utformning av miljöer finns extremt mycket att göra i skärningspunkterna mellan det offentliga, det privata näringslivet samt medborgare och föreningar mm. Här sker också redan nu en hel del, men Sverige behöver kunskapsmässigt höja ribban väsentligt och kvalitativt bli bättre – både på nationell nivå och ute i kommunerna. Som vi tidigare påpekat är arkitektur- form och designpolitiken i detta hänseende inte arkitekternas och designers angelägenhet utan allas angelägenhet, och politiken för området behöver, liksom miljöpolitiken, utformas för att stötta och driva på samhällsutvecklingen i stort.

Medel för praktiktäna kunskapsutveckling inom samhällsbyggandet bör tillföras både från näringsliv och det offentliga. Här finns IQ Samhällsbyggnad som en bra mäklare för utformning av program, samfinansiering och genomförande. Vidare bör varje bransch inom samhällsbyggnadssektorn stimuleras att ta ett företagsgemensamt ansvar för sin egen kunskapsutveckling, inom sitt kärnområde. Offentliga myndigheter behöver stärka sin kompetens som beställare, här ingår kunskap om tillämpning av LOU.

Vår mening är att det inte är den akademiska forskningen i första hand som behöver utökade medel för att utvecklas idag, utan den praktiktäna kunskapsutvecklingen. Kunskapsprocesser i de sammanhang där planering, projektering, upphandling, byggande och förvaltning sker behöver öka och förbättras. Eftersom vi själva befinner oss just i detta fält ser vi tydligt behoven –

både till omfång och kvalitet. Den angelägna frågan om praktisknära kunskapsutveckling inom samhällsbyggandet en mycket större fråga än att hänskjutas till en ett-årig utredning om arkitektur, form och design. Denna har stor betydelse – inte minst för innovationsområdet.

Som nämnts ovan: Behoven av kunskapsutveckling på fältet behöver kartläggas, liksom finansieringsstrukturer för att få kunskap att produceras och spridas till de sammanhang där den behövs. Vi föreslår att krafttag tas från regeringens sida att via IQ Samhällsbyggnad påbörja en diskussion tillsammans med branscher, kommuner och forskningsfinansiärer om vad som behövs, vilka mål som ska formuleras och hur dessa ska uppnås. Vi deltar mer än gärna i en sådan diskussion. Som företrädare för arkitekturfrågor har Arkus långvarig erfarenhet av praktisknära utvecklingsarbete, inriktat på helheter. Studier inom Arkus omfattar så gott som alltid samtliga hållbarhetsdimensioner.

När det gäller högskoleutbildningar inom afd vill vi understryka att grundutbildningarna för arkitektur behöver en ökad grad av kontakt med näringslivet och hela kedjan av processer som arkitekter är en del av. Vidare behöver studenternas stärkas i sin förmåga till systematisk, artikulerad analys av individers, verksamheters och samhällets behov och de värden i arkitekturen som avser tillgodose dessa behov. Vi kan inte uttala oss om kvaliteten på designutbildningarna, eftersom vi saknar närmare kännedom om dessa.

Kap 11 Lagstiftning och andra styrmedel

Utredningen har inte haft i uppdrag att föreslå ändring i lag. Mot bakgrund av starka samtida politiska och marknadsmässiga drivkrafter att förenkla PBL noterar vi utredningens formulering på sid 238: ”Med utgångspunkt från utredningens analys av införandet av de nya paragraferna från 1999, anser utredningen att det inte är möjligt eller lämpligt att föreslå en större ändring av plan- och bygglagen för att tydligare kunna bejaka förnyelse och omdaning. Om utredningen ska föreslå en annan övergripande avvägning mellan hushållning/bevarande och exploatering/förändring i gällande lag, kräver det en mycket bredare analys av hela plan- och bygglagen och inte enbart en analys av effekter av införandet av paragraferna från 1999.”

Bedömningen är relevant och säger också något om svårigheten av behandla frågor om politik för arkitektur, utan att närmare analysera regelverken som omfattas av PBL. I kap 11.3.3 föreslås en fördjupad analys av de lagändringar som genomfördes i och med handlingsprogrammet Framtidsformer 1999, i plan- och bygglagen, väglagen och banlagen. Vi menar att en analys endast av dessa lagändringar är för begränsad – analyser behöver omfatta regelverk som behandlar viktiga värden för människor och miljö, samt tillämpningen av regelverken. Behovet av ett sådant analysarbete kan föras till ett samlat behov av ökad kunskap om miljöer, i stort.

Arkus kommentarer till utredningens förslag

Förslagen till vad den nya *Myndigheten för gestaltad livsmiljö* ska göra presenteras i kap 7.3.6 är (citerade och omformade till lista):

- Myndigheten ska målmedvetet följa upp statens arbete och förebildlighet genom samverkan med andra myndigheter. Detta ska ske genom samarbete med den föreslagna funktionen riksarkitekt inom Statens fastighetsverk, samt genom att fördela medel från den föreslagna fonden.
- Myndigheten och Statens fastighetsverk ska få i uppdrag att ge stöd till utveckling av arkitektur-, form- och designpolitiska program i statliga myndigheter.
- Myndigheten ska samverka med Boverket med flera för att arbeta fram en vägledning för kommunernas arbete och program för arkitektur, form och design.
- I myndighetens uppdrag ska ingå att sprida kunskap om nyttan och värdet av hållbarhetsfrågor och samhällsutvecklingsfrågor utifrån perspektivet gestaltad livsmiljö för exportfrämjande satsningar.
- Myndigheten ska tillhandahålla kunskap till Upphandlingsmyndigheten och möjliggöra möten mellan myndigheter och leverantörer för att säkerställa kvalitet och kompetens vid offentlig upphandling av arkitektur, form och design.
- Myndigheten ska medverka till att sprida forskningsnätverkens och forskningsutlysningars resultat till berörda aktörer i samhället.

Vi ifrågasätter starkt ett inrättande av en ny myndighet. Vi ser att det finns tydliga behov av funktionerna som listas men beskrivningar saknas för hur myndigheten ska gå till väga för att kunna uppnå resultat. Vi ser snarare en expertgrupp, fri från egenintressen men med stor kunskap om olika aktörers egenintressen, som kan fungera som serviceinrättning för statliga myndigheter och regeringskansliet. Vi har tidigare, i artikeln i Arkitektur, kommit att tänka på IQ Samhällsbyggnad för denna funktion, men lutar nu åt att det är ett förstärkt Samverkansforum med eget kansli, som bör ta rollen, i form av röst för statliga beställare. Boverket, Konstrådet, Länsstyrelserna, Upphandlingsmyndigheten, ArkDes och Business Sweden bör knytas till gruppen. Eventuellt bör extra finansiering tillföras myndigheterna för denna särskilda funktion. Gruppen bör söka någon form av formaliserat utbyte med SKL eller direkt med kommuner på regionala grunder, via Länsstyrelserna.

Vi rekommenderar att ArkDes kan fortsätta med bibehållet uppdrag att sprida kunskap till allmänheten. Vi rekommenderar att kompetensen hos ArkDes stärks både vad det gäller kärnområdena, samt vad gäller beställarfunktioner för komplexa utställningar som inte enbart innebär uppvisande av artefakter. Någon form av plan eller incitament bör skapas för samarbete med andra museer när det gäller att fylla de stora salarna med utställningar som håller hög relevans i ett samhällsperspektiv. Detta skulle kunna ske med hjälp av den nya museimyndighet som utredningen Ny Museipolitik (SOU 2015:89) föreslår.

Vi ser ett behov av förbättrad förmåga över lag, gällande arbetssätt och resultat, inom samhällsbyggnadsområdet. För att detta ska ske måste beställarleden bli bättre på att beställa utifrån kunskapsmässiga grunder och både offentligt och privat finansierade miljöer behöver utvärderas i högre grad än vad som sker idag. Angående det offentliga och insatser; planering och byggnation sker i huvudsak i kommuner. Många initiativ har tagits för att öka kunskap och förbättra processer i syfte att uppnå bättre resultat i kommunal planering och kommunalt byggande. Vi ser inte att en ny myndighet ökar chanserna till förbättringar på området. Däremot ser vi att ett löpande, enträget arbete som stimulerar till kunskapsutveckling och samverkan mellan statliga myndigheter, kommuner och regioner bör bedrivas. Särskilda insatser för detta bör planeras och utvärderas löpande och kan inte lösas ut ”på ett bräde”. Den nuvarande plattformen för hållbar stadsutveckling hos Boverket, bör omformas till att gälla planering och byggande i stort, stärkas och fungera som motor för insatser. SKL och Länsstyrelserna bör ingå i plattformen.

Utredningen har missat den praktisknära kunskapsutvecklingen (Arkus huvuduppgift), som har stora brister idag och därför behöver stärkas. Arkitekter och designer behöver medverka mer aktivt vid forskningsarbete. Kunskapsutveckling som samlar aktörer inom samhällsbyggandet behöver fortsätta förbättras. Gapet mellan teori och praktik behöver överbryggas genom aktiva insatser för att skapa samverkan mellan forskare och praktiker inte minst när det gäller de för slutresultatet viktiga tidiga skeden av planering och projektering. Praktisknära deltagarorienterad aktionsforskning där planering och design används som instrument för att generera ny kunskap behöver förstärkas för att komplettera kartläggningar och analyser. Offentlig finansiering till forskning och medel till innovation inom samhällsbyggnadsområdet kan fortfarande öka, i förhållande till andra forskningsområden. Statliga forskningsfinansiärers utlysningar behöver fortsätta att utvecklas och resultaten av forskningen utvärderas. Vidare behövs fler utlysningar som omfattar helheter – just det område som rör arkitektur, form och design. IQ Samhällsbyggnad har en viktig roll att nå ut till aktörer med frågor som rör forskning och innovation. IQ Samhällsbyggnad samlar branschens aktörer och för en löpande dialog med regeringen – se till att denna funktion bibehålls.

Branscherna bör själva ta ett ansvar för löpande kunskapsutveckling inom sina kärnområden. Idag går detta olika bra i olika branscher, beroende på hur marknadsparterna samarbetar för att säkra denna kunskapsutveckling. Möjligen behövs, utöver egen, stärkt beställarroll, piska eller morot från statligt håll, för att få branscherna att ta företagsgemensamma initiativ.

Vi ifrågasätter konstruktionen Riksarkitekt. Stadsarkitekter på kommunal nivå reduceras idag till galjonsfigurer utan makt. Det viktiga är att den statliga beställarrollen stärks och att huvudmän och ledningar för statliga myndigheter som bygger, förvaltar, upphandlar och tar fram underlag till lagförslag som berör miljöer, har hög svansföring när det gäller kvalitet och prisvärdhet i resultaten. Här tror vi att ett förstärkt Samverkansforum, tydligt sanktionerat av regeringen kan bära den roll som utredningen ser hos den föreslagna Riksarkitekten.

Frågan om en fond för utlysningar, likt Realdanea, är naturligtvis attraktiv, men vi har svårt att se att ett sådant initiativ ska tas av det offentliga. Om ett sådant initiativ inte tas av en enskild, altruistisk, privat aktör så kan det möjligen tas av staten och samhällsbyggnadsbranscherna gemensamt, under förutsättning att fonden kan fritt från enskilda ägarintressen och med samhällsnyttan som mål i första hand. Ägarfrågan är central och svår att lösa ut.

När det gäller frågan om utbildning inom skola och högskola refererar vi till kommentarerna ovan, under Kunskap, kompetens och samverkan.

Vi tackar för inbjudan att lämna remissvar.

Bästa hälsningar, Arkus styrelse,

genom Lisa Daram, kansliet, (070-391 20 24)